

УДК 130.121:159.9.019.2

Количева Т.В.,

*к.філос.н., доцент кафедри філософії та соціології**Українського державного університету залізничного транспорту, wz551a@gmail.ru**Україна, м. Харків*

РОЛЬ КОНЦЕПТУ „ГЕШТАЛЬТ” В УМОВАХ РОЗВИТКУ ХОЛІЗМУ ФІЛОСОФІЇ І КОНКРЕТНИХ НАУКАХ

Мета статті – конкретизування внеску концепту гештальт в розвиток холізму, також його дію в різних сферах життя. Стаття присвячена розгляду концепту «гештальт» в аспекті феномену цілісної картини світу. Гештальт психіки людини як цілісної особистості лежить в основі екзистенційної картини світу. Гештальт, який охоплює певну систему думок, відчуттів, цінностей, отримує себе у стані певного гомеостазу. Він сам себе створює, і сам існує у рамках власних умов. Гештальт, як форма прояву мислення та існування людини, є одиницею досвіду людини і її структурованим потенціалом для її активності в побудові та осягненні картини світу.

Ключові слова: *гештальт, цілісність, теорія поля, інтерсуб'єктивний світ, холізм, екзистенціал.*

Постановка проблеми. Холізм являє собою напрямок, який пов'язаний з розробкою своєї системи методологій в свідомості, який протистоїть редукційному, що впроваджує поняття цілого, як сукупність окремих елементів. Холістичний підхід дуже важливий в пізнавальному відношенні, так як він яскраво ілюструє зв'язки між елементами системи. Цікавим є питання про те, як саме будуються ці зв'язки. Гештальт-теорія з її закономірностями може пояснити аспекти їх формування.

Мета роботи – ретельно конкретизування внеску концепту гештальт в розвиток холізму, також його дію в різних сферах життя.

Виклад основного матеріалу. Вперше вчення про цілісність було сформульовано південноамериканським філософом Р.Х. Смітом в книзі «Холізм та революція». Новою ідеєю в цій праці була думка про пріоритет цілого над його частинами. Центральним поняттям холізму є поняття ціле. Я. Смітс визначає ціле, як світову нерозумну субстанцію, яка лежить в основі еволюції світу, і створює нову цілісність.

Концепція холізму виникла як певний напрямок філософії науки, модель творчої еволюції А. Бергсону. В свою чергу гештальт-терапія, як окремий напрямок, який має власну методологію, також впливає на розвиток холистичного вчення, і знаходить практичне застосування в різних галузях.

З наукової точки зору, в основі гештальта перспективи лежить теорія поля. Поле, як свідчить дослідник Г. Юнтеф, характеризується цілісністю, його частини є в безпосередніх відносинах, одна з одною і залишаються відповідальними при цьому жодна з них не залишається не взятою у взаємодію, завдяки цим процесам будь-що постійно відбувається у полі. Згідно з теорією поля, ніяка дія не відбувається ізольовано. Підходи, які використовує теорія поля, описують, пояснюють, або класифікують реальні – те саме, що відбувається в гештальті.

Зокрема, за допомогою теорії поля розкриваються одне з головних пари понять гештальту «організм-середовище», тому, що гештальт-теорія передбачає саме взаємозв'язок організму. Теорія поля являє собою особливий підхід, або спосіб розуміння реальності.

Існування поля передбачає існування взаємозалежних відносин між його елементами. Акцент на цьому робив К. Левін, який стверджував, що будь-який вчинок людини існує, як інтеракція с оточенням в конкретній момент часу. Відмітною рисою поля в психологічному сенсі є наявність таких контекстів, які не є усвідомленими.

К. Левін виділяє наступні характеристики поля. По-перше, це принцип одночасності, який стверджує, що немає минулого, або мінутного, які не присутні зараз в актуальному стані. Наступний принцип – це принцип сингулярності, який передбачає унікальність та індивідуальність ситуації. Крім того, коли мова йде про психологічне розуміння, важливим є принцип процесу, який змінюється, який робить акцент на динаміці того, що відбувається. Також дуже важливим є принцип можливих суттєвих зв'язків, який висловлює думку, що будь яка частина поля не може бути усунена, як несуттєва, тому, що вона є частиною загальної організації і має своє потенціальне значення. К. Левін перший вводить поняття «життєвий простір», який складається як з сукупності психологічних значень до яких відносяться інші люди і обставини життя, а також реальній рівень, який означає потреби, бажання та часові переконання.

Стосовно цілісності в філософії існують різні позиції. Зокрема З. Фрейд демонструє, що людина є істотою принципово нещасною, тому що людська природа від народження є конфліктною. На відміну від Фрейду, К. Юнг розглядає людську сутність як сукупність різних протирічних програм, які проглядаються за принципом доповнюваності.

Такий автор як Г. Плеснер стверджує, що будь яка людина знов і знов носить в собі розквіт і порожнечу, конфлікт. Тому багато дослідників замість розкриття цих протиріч тлумачать про те, що людина є ціле [3, с.43]. Тобто, повстає питання про те, як розглядати цілісність в протилежних ракурсах розгляду щодо цілісності за винятком протиріччя, яке вирішується за до того смислу, що несе поняття «гештальт»: «Цілісність – не даність, яка закладена в самій людській природі. Вона не що інше, як складне надбання гештальту, завершеності, відносної гармонії. [3, с.146].

Проблема цілісності порушує багато різних філософських проблем, які потребують ретельного рішення. В розкритті поняття цілісність особливу роль відіграє концепт «гештальт». В гештальт-теорії підкреслюється, що поняття «цілісність» включає до себе не всі елементи, але вона є певною структурною сутністю або формою, яку можна назвати гештальтом. При цьому компоненти цілісності пов'язані між собою, та ті зв'язки визначають границі певної системи. Також слід зазначити, що поле є ще і відносним поняттям, яке залежить від того, де знаходиться інтерес дослідника.

Будь-яке поле має свою структуру. В психології та науках про людину можна виділити такі елементи структури поля, як почуття індивіда, поведінку, цінності. Так же важливою характеристикою поля є те, що воно існує в динаміці. Гештальт, як напрямок, ставить перед собою завдання знайти контакт з актуальним життям особистості, тобто «досягти» такого стану, щоб жодна частина з елементів певної організації (гештальту) знаходилась в узгоджених відносинах з іншими елементами організації.

М.Ж. Робін розрізняє поняття «поле» та «система». Головна розбіжність між ними полягає в тому, що система є інтегрованою цілісністю поля, яке коннотовано більш вільною організацією. В деякому сенсі поле, яке може прийняти форму, є системою [1, с.211]. Тобто, гештальт як специфічна система в своєму розумінні, впливає з наряду холізму, який постулює цілісність, як фундаментальну характеристику світу. В свою чергу, можна бачити, як поняття про гештальт перегукується з холістичними ідеями.

Як стверджує І.З. Цехмістро, ціле може мати зовсім інший, сьогодні ще не розглянутий смисл – коли цілісність має первісний характер. І в цілому немає не частин, ні елементів, а це означає, що немає необхідності у уявленні чогось, щоб я пов'язувало, для отримання розуміння цілого [5, с.109]. Ідея про унікальну властивість бути неподільною цілісністю розповсюджується і на людську психіку в зв'язку з відношенням окремого індивіда з оточуючим середовищем. В гештальт-теорії одночасно порушуються наступні питання: контакту, відношення фігури-фон, та проблеми смислу і проблема відповідальності та вибору, яка вирішується через актуальність, усвідомленості та відповідальність; проблема відношеннях протилежностей та екзистенційної діалектики, проблема автономності та діалог з іншими.

Такі питання допомагають підійти до ідеї розгляду екзистенціалів, які являють собою цілісні образи, що мають динамічну основу. У тій динамічній основі можна бачити, як в кожний момент часу в окремому гештальті змінюються співвідношення між ключовими його фігурами та їх співвідношеннями. Зокрема, І.А. Погодін стверджує, що екзистенціал в психологічному розумінні здійснює цю динаміку завжди будь-якого елементу, який суб'єкт розпочне переживати: «Для цього не слід його обробляти звичайними зв'язками, а дати йому можливість жити своїм спонтанним життям в полі» [4, с.13]. Далі автор підкреслює, що так звана, одиниця проживання формує «локальну кризу», яка поставить під сумнів правомірності тієї концепції, що здійснювала управління певним гештальтом: «актуалізуються приховані механізми природної валентності» [4, с.13].

Далі автор підкреслює, що так звана одиниця переживання формує «локальну кризу», яка поставить під сумнів правомірності тієї концепції, що здійснювала управління повним гештальтом: «актуалізуються приховані механізми природної валентності» [Погодін, с.13].

Тобто, така ідея підтверджує переконання холізму в тому, що поняття „ціле” не має необхідність в тому, що пов'язувало б їх частини. Іншими словами, конкретний гештальт існує за своїми законами, які мають керуватись як з середини гештальту «шляхом формування локальної кризи», так за допомогою феномену поза гештальту. Цей шлях, за своєю природою є набагато складнішим – в такому разі вступає в дію феномен інновації. Під цим терміном Погодін розуміє такий елемент, який впускається в свідомість, але смисл йому надається в рамках самого гештальту, але автор підкреслює, що чим міцніше є „концепція” даного гештальту, тобто, те, завдяки чому зберігається його цілісність, тим складніше є його реконструкція. Тому, коли мова йде про гештальт, цілісність якого керується вільною організацією, слід враховувати поняття точніше, хаосу, яким можна керувати. Будь який феномен, який може містити гештальт, або той феномен, який знаходиться поза гештальту, з'являється в нашій свідомості, як прояв первісного досвіду який більш ближче до переживання, ніж до концепції, що характеризується передбачуваністю.

Важливе місце займає співвідношення між хаосом та стабільністю. В побудові гештальту обидва фактори відіграють значну роль: «Як наводить приклад І.А. Погодін, у передбачуваній ситуації сталість вашій позиції може бути не меншою» [4, с.17]. Гештальт – теорія доводить, що феноменологія незважаючи на хаос, забезпечує не меншу стабільність, ніж ригідні концепції [4, с.18]. Таким чином, теорія поля, чий ідеї вбирає гештальт, стверджує думку про те, що концепція та переживання в суті різні способи здобуття феноменів первісного досвіду.

Особливе значення являє іновація, яка також втручається в діяльності поля і побуту гештальту. Тобто, гештальт, як цілісність, що регулюється діяльністю поля, має власні механізми, які запозичують функціонування своєї системи. На перший погляд, в кожному гештальті відбуваються різні феномени, завдяки яким гештальти змінюються, трансформуються вже на інший гештальти, в яких все одно зберігається їх первісна цілісність. Тут можна пригадати висловлювання А. Ейнштейна про те, що форма – це «сгущена порожнеча». Тобто, гештальт, як форма створюється коли відбувається відокремлення суб'єкта від об'єкта. С. Волинський підкреслює, що „у особистості” немає власної природи. Це можна розтлумачити так, що спостерігач об'єкт і порожнеча – все складається з одного і того ж квантового поля порожнечі. [2, с.673].

В зв'язку з цим дуже важливим є окреслення характеристик цілісності гештальту. С. Волинський в своїй книзі «Квантова свідомість» відмічає: «Справжнє чисте переживання квантової свідомості не спрямовано на поєднання чогось, воно спрямоване на поєднання чогось, воно спрямоване на усвідомлення та переживання ґрунтовної єдності» [2, с.82]. Тобто,

концент „гештальт” являє собою комплексну, цілісну мисленнєву структуру, яка впорядковує різнобарвність окремих явищ в психіці.

Концент „гештальт” проявляє себе в різних науках та галузях життя, зокрема, в науках які пов'язані з людською свідомістю. Дуже важливим є висновок, який виходить з гештальт-теорії про те, що, який проаналізувати глибше, в гештальті, який будується в людській свідомості, окрім різних елементів, з який обирається фігура та фон, включати, що є певна структура, яка спостерігає за змінами в гештальті. Тобто, в свідомості суб'єкта відбувається так зване «розповсюдження»: «Як тільки ви спробуєте побачити, що відбувається всередині ваша частина відділяється, щоб виконувати це спостереження» [2, с.115]. Іншими словами виходячи з теорії поля, не ми в свідомості формуємо гештальт, а гештальт формується без нашого відома. Тому, сам процес усвідомлення повинен починатись з того, щоб відчувати «відстань між вами та реакцією» [2, с.118].

В такому разі являється простір спостереження, який зменшує, прив'язаність до реакції. [2, с.118]. Говорячи про формування гештальтів, спираючись саме на теорію поля та холистичний напрямок, слід зазначити, що гештальт, як мінливе утворення, являє собою, більшою частиною, власний досвід свідомості. Цей досвід є змінюваним та хаотичним з одного боку, і структурний та впорядкованим іншого боку.

Висновки. Гештальт підхід був створений як психотерапевтична система, але його теоретичні засади в багатьом відповідають холистичним установкам, які проголошують ідеї неподільності та динамічності. Цілісних структур, які називаються гештальтами. Такий спосіб розуміння реальності базується на теорії поля, яка керується принципами сингулярності та одночасності, а також, принципом динаміки в конкретному гештальті. Закономірність конкретного гештальту формуються як з середини цього гештальту, так і ззовні. Кожен гештальт має так звану концепцію – сукупність таких процесів, завдяки яким зберігається цілісність гештальту.

Концепт „гештальт” продуктивно працює в різних науках у вченні про біоценоз як сукупність організмів, що населяє дану ділянку території в генетиці, соціології та психології. Гештальт як системний об'єкт, існує на багатомірному рівні, що викриває багато можливостей

для його використання в різних галузях життєдіяльності. Так звана „квантова психологія” пропонує ідею про те, що спостерігач і те, що створене ним, складається з однієї речовини – порожнеча організується в форму, форма перетворюється на порожнечу.

Тобто, гештальт, як форма прояву мислення та існування людини, є одиницею досвіду людини і її структурованим потенціалом для її активності в побудові та осягненні картини світу. Можна виокремити таку характеристику гештальту, як здатність до пристосування та перетворення інтерсуб'єктивного світу, іншими словами, можливість структурованих форм свідомості. Гештальт можна назвати функціональною реальністю, яка здійснює внутрішню єдність людини з тією картиною світу, в рамках якої вона існує.

Література

1. Булубаш І.Д. *Руководство по гештальт-терапии.* / Булубаш І.Д. – М.: Психотерапия, 2011. – 768 с.
2. Волински С. *Квантовое сознание* / Волински С. – М.: Старклайт, 2007. – 224с.
3. Гуревич П.С. *Проблема целостности человека.* / Гуревич П.С. – М.: ЦОЛ Института философии РАН, 2004. – 178 с.
4. Погодин И.А. *Диалогово-феноменологическая психология: ресурсы первичного опыта: В 5 томах.* – Т.2(10): *Фундаментальный парадокс присутствия и теории поля в психотерапии переживанием: Сб. статей* / И.А. Погодин. – Киев, 2013. – 108 с.
5. Тсехмістро І.З. *Холистическая философия науки.* / Тсехмістро І.З. – Сумы: ИПД «Университетская книга», 2002. – 364 с.

References

1. Bolubash I.D. *Guide to Gestalt therapy.* / Bolubash I. D. – М.: Psychotherapy, 2011. – 768.
2. Wolinsky S. *Quantum consciousness* / Wolinsky. - М.: Starlite, 2007. – 224с.
3. Gurevich, P.S. *The Problem of human integrity.* / Gurevich, P.S. – М.: COP Institute of philosophy of RAS, 2004. – 178 p.
4. Pogodin S. *Dialogue-phenomenological psychology: resources of primary experience: In 5 volumes.* – Vol. 2(10): *the Fundamental paradox of presence and field theory in psychotherapy of emotion: Coll. of articles* / S. Pogodin. – Kyiv, 2013. – 108 p.
5. Tsekhmistro I.Z. *Holistic philosophy of science.* / Tsekhmistro I.Z. – Sumy: PTH "University book", 2002. – 364 p

Kolycheva T.V.,

cand. philosophy science, associate Professor of philosophy and sociology Ukrainian state University of railway transport, wz551a@gmail.ru

Ukraine, Kharkov

THE ROLE OF THE CONCEPT OF "GESTALT" IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF HOLISM IN PHILOSOPHY AND CONCRETE SCIENCES

The purpose of this article is concretization contribution of the concept of Gestalt in the development of holism, its action in different spheres of life. The article is devoted to the concert of "Gestalt" in the aspect of the phenomenon of comprehensive picture of the world. The Gestalt of the human psyche as a whole person is the basis of the existential picture of the world. Gestalt, which covers certain system of thoughts, feelings, values, gets himself in a certain state of homeostasis. He himself creates, and he exists within own terms. Gestalt, as a form of manifestation of thought and human existence, is a unit of human experience and its structured potential for her activity in the construction and comprehension of the world picture

Key words: *Gestalt, integrity, field theory, intersubjectively world, holism, existential.*